

BOEKBESPREKINGEN

EEN LOFDICHT OP ROSENDAEL

Recensie van: J.C. Bierens de Haan, *Rosendael, Groen Hemeltjen op Aerd. Kasteel, tuinen en bewoners sedert 1579*, Zutphen: Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen/Walburg Pers, 1994, 352 pp.

Kasteel Rosendael (bij Arnhem) trekt al eeuwen de belangstelling van bezoekers en passanten en heeft talloze predikanten, militairen, ambtenaren en middenstanders geïnspireerd tot het schrijven van geëxalteerde gelegenheidsgedichten, die de lof zongen op de oude hertogelijke residentie. Heel wat van die lofdichten zijn terechtgekomen in dit schitterend geïllustreerde proefschrift, waarop de kunsthistoricus J.C. Bierens de Haan, conservator van de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen, op 18 maart j.l. promoveerde aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

De reputatie van Rosendael berust niet op de karakteristieke donjon of op het niet erg indrukwekkende huis zelf, dat in bewaard gebleven reisbeschrijvingen meestal niet eens wordt genoemd, en evenmin op de tuinaanleg, die eind zeventiende eeuw al als ouderwets werd beschouwd en pas na 1830 ingrijpend werd gemoderniseerd. Het zijn vooral de in opdracht van de adellijke dilettant Johan van Arnhem (1636-1716) aangelegde, door van nature stromend water uit omliggende beken gevoede fontein en cascades geweest, die het huis roem hebben verschaft. De nu nog bestaande schelpengalerij, bedriegertjes en cascade met stroomgoden dateren uit de tijd van Lubbert Adolf Torck, die van 1721 tot 1758 heer van Rosendael was.

De kracht van deze heldere, met liefde geschreven studie ligt in de rijkdom aan gegevens die de lezer krijgt aangereikt, en in de acribie, waarmee deze naast elkaar worden gezet en geïnterpreteerd. Fascinerend is bijvoorbeeld de reconstructie van huis en tuin in de tijd van Johan van Arnhem aan de hand van onder meer de gravures van Petrus Schenk en het uitvoerige (enkele malen gewijzigd en vermeerderd uitgegeven) lofdicht van de Arnhemse predikant Johannes d'Outrein. *Rosendael* is door deze

werkwijze een naslagwerk geworden dat eeuwen zal blijven staan. Hierbij mogen we ons overigens wel afvragen of werkelijk alles wat in dit boek te berde wordt gebracht, voor het betoog van belang is. Of gaat Bierens de Haan er van uit dat wij net zoveel van Rosendael houden als hij en dat daarom alle gegevens die met het kasteel in verband kunnen worden gebracht, het 'in zichzelf' waard zijn om vastgelegd te worden? De onafzienbare reeks aangedragen feiten overwoekert echter de meer algemene, beschouwende passages, die wel erg summier zijn.

Bierens de Haan stelt aan het begin van zijn studie nadrukkelijk dat hij een integrale benadering van zijn onderzoeksobject heeft nagestreefd, waarbij huis, interieur, inboedel en tuinaanleg als eenheid worden behandeld (een dergelijke aanpak is volgens hem in de Nederlandse kunsthistorische literatuur 'niet zo gebruikelijk' (p.10)). In zijn slotbeschouwing concludeert hij bovendien dat niet het huis maar de bewoners telkens centraal zijn gesteld 'om duidelijk te maken hoe belangrijk hun rol bij de instandhouding was' (p.326). Het is echter de vraag in hoeverre deze beloften zijn nagekomen. Aan de agrarische functie van het gebouwencomplex wordt bijvoorbeeld voorbij gegaan. De verbinding tussen mensen en objecten, tussen enerzijds bewoners en anderzijds huis, interieur en tuinen, lijkt mij niet nadrukkelijk genoeg gelegd omdat de auteur zijn onderwerp toch nog te sterk vanuit de dingen blijft benaderen. Het gebruik van moderne cultuurhistorische literatuur over de Europese adel had die dingen wellicht meer betekenis kunnen geven.

Deze fetisjistische obsessie wreekt zich ook bij een belangrijk probleem, waaraan Bierens de Haan vrijwel geen aandacht besteedt maar dat juist in dit bulletin aan de orde moet worden gesteld. Was Rosendael de vrucht van een adelscultuur? Het waren tenslotte toch *adellijke* families, die het huis bouwden, inrichtten en bewoonden. In hoeverre hun adeldom nu invloed heeft gehad op de manier waarop zij in materiële zin vorm gaven aan hun bestaan, blijft in deze studie jammer genoeg grotendeels onbeantwoord. Natuurlijk, Bierens de Haan noemt het streven van de bewoners naar continuïteit, hetgeen zich onder meer uitte in de testamentaire bepalingen van Johan van Arnhem en Lub-

bert Adolf Torck dat het meubilair van het huis na hun dood niet mocht worden verkocht. Als een hoofdthema in het decoratieprogramma van de tuinaanleg van eerstgenoemde wordt bovendien de aandacht voor het adellijke geslacht Van Arnhem gezien, waarvan Johan de laatste mannelijke telg was (p. 76). De tuin werd zo een gedenkteken voor de Van Arnheims, zoals de nooit afgebroken middeleeuwse donjon een symbool voor de oudheid van het huis en erop wonende families werd (p. 325). Een essentieel verschil in de decoratie van burgerlijke en adellijke huizen was, vermoedt de auteur, dat in het eerste geval vooral geschilderde behangsels of schilderijenkabinetten voorkwamen, terwijl in laatstgenoemde huizen het accent op familieportretten lag (p. 130). Bij deze bepaald niet schokkende vaststellingen en vermoedens blijft het echter. Maar waarschijnlijk kan de vraag naar het al dan niet eigene van de materiële cultuur van de adel pas worden beantwoord na het verschijnen van vergelijkende studies over adellijke en burgerlijke huizen. Ondertussen blijft *Rosendael* de eerste kunsthistorische monografie over een adellijk huis in de vroeg-moderne tijd. Om die reden vormt dit proefschrift een mijlpaal in het onderzoek naar de Nederlandse adel.

Conrad Gietman

KORTE AANKONDIGINGEN

De laatste tijd zijn een aantal belangrijke studies over adel, ridderschap en ministerialiteit in de middeleeuwen gepubliceerd. *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Vechtstreek* is een proefschrift over Utrechtse ministerialen van de elfde tot dertiende eeuw, waarop A.L.P. Buitelaar vorig jaar promoveerde aan de Universiteit Utrecht. De nadruk ligt, zoals de titel al doet vermoeden, op de rol die zij speelden bij de ontginningen in de Vechtstreek. In de discussie rond ministerialiteit sluit de auteur zich aan bij de opvattingen van J.M. van Winter. Eveneens vorig jaar verscheen (in de Hollandse Historische Reeks) Antheun Janses *Grenzen aan de macht. De Friese oorlog van de graven van Holland omstreeks 1400*. Dit proefschrift levert niet

alleen een bijdrage tot de de Hollands-Friese geschiedenis maar is tevens van belang voor de kennis van edelen die rond de graaf van Holland een rol speelden. Als bijlage is de tekst van een wapenboek (uit het ms. Wapenboek Beyeren, in particulier bezit) opgenomen met de namen van de edelen die in 1396 met de graaf bij Kuinre streden. In december tenslotte verschijnt het proefschrift van Esther Koch, getiteld *De kloosterpoort als sluitpost? Adellijke vrouwen langs Maas en Rijn tussen huwelijk en convent, 1200-1600*.

Met de uitgave van historische bronnen is de Nederlandse adelsgeschiedenis niet erg goed bedeed. Verloren heeft nu echter een contemporaine biografie en een egodocument uitgegeven, die de interesse van een breder publiek verdienen. P. Schoonbeeg vertaalde Ubbo Emmius' levensbeschrijving van de noordelijke stadhouder Willem Lodewijk van Nassau (1560-1620). Jurgen Limonard voorzag het adolescentendagboek van Alexander van Goltstein (1784-1813) van inleiding en aantekeningen. Het dagboekje is een vroeg voorbeeld van een *journal intime*. De eenzame, melancholische Van Goltstein worstelde met zijn geloof, ouders en seksualiteit. En alsof dat nog niet erg genoeg was wist de jongen ook niet 'wat hij wilde worden'. Hoewel zijn ouders hem graag een ambtelijke loopbaan zagen volgen, voelde hij zelf uiteindelijk het meest voor het vak van tuinman: 'Want onder de beoefende bezigheden, die de stand waarin ik mij bevinde, mij vergunt te kiezen', noteerde hij in april 1807, 'is dit het eenige dat mij lijkt'.

A.L.P. Buitelaar, *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Hilversum: Verloren, 1993.

Ubbo Emmius, *Willem Lodewijk, graaf van Nassau (1560-1620)*, vert. P. Schoonbeeg, Hilversum: Verloren, 1994.

Antheun Janse, *Grenzen aan de macht. De Friese oorlog van de graven van Holland omstreeks 1400*, Den Haag: Stichting Hollandse Historische Reeks, 1993.

Esther Koch, *De kloosterpoort als sluitpost? Adellijke vrouwen langs Maas en Rijn tussen*